

Herstel van zoet-zoutovergangen eindelijk op nationale agenda

Op verschillende plaatsen in Nederland lopen initiatieven om de natuurlijke overgangen tussen land en zee te herstellen. Het Platform Herstel zoet-zoutovergangen heeft hierbij een stimulerende en coördinerende rol. Zoet-zouterherstel heeft vorig jaar een plaats gekregen in de Agenda Vitaal Platteland. Deze agenda vormt de basis voor nationale onderzoeks- en uitvoeringsprogramma's. Een sprekend zoet-zoutproject ligt aan de Friese Waddenzeekust, waar tussen Zwarte Haan en Holwerd de natuurlijke overgang van de zee naar het land over een lengte van zo'n 23 km wordt hersteld.

'De zoet-zoutproblematiek is behoorlijk complex', vindt Joost Backx (RIZA), voorzitter van het Platform Herstel zoet-zoutovergangen. 'Veel natuurgebieden langs de kust en in Zuidwest-Nederland zijn in het verleden verloren gegaan door de aanleg van dijken, door inpoldering en door aanpassing van de natuurlijke waterhuishouding ten behoeve van veiligheid, landbouw en drinkwatervoorziening. Van het oorspronkelijke areaal schorren, slikken, platen en getijdenwater is de afgelopen vijftig jaar bijna de helft verdwenen. Willen we deze ingrepen ongedaan maken, dan moeten we altijd een afweging maken tussen landbouw, natuur, waterwinning en veiligheid. Het lastige daarbij is om aan te geven wat de winst is van een herstelde zoet-

zoutovergang. Hoe kunnen we deze vaststellen? Toch zullen we anders met zout water moeten omgaan. Door zeespiegelstijging neemt de zoute kwel waarschijnlijk toe. Ook bij dynamisch kustbeheer zal de zoute invloed groter worden', meent Backx.

Platform zoet-zout

Hij vervolgt: 'Het herstel van zoet-zoutovergangen was lange tijd een vergeten vakgebied. In de jaren negentig hebben we een literatuurstudie uitgevoerd naar de beschikbare kennis over zoet-zouterherstel. De conclusie was dat er wel activiteiten liepen op het gebied van ontpoldering en kwelderontwikkeling, maar dat deze nog versnipperd

waren en dat er weinig informatie werd uitgewisseld. Daarnaast ontbrak veel kennis over de effecten van de verschillende ingrepen. Daarom hebben RIZA en RIKZ eind jaren negentig het Platform Herstel zoet-zoutovergangen opgericht. Het doel is om ervaringen met de uitvoering van zoet-zoutprojecten uit te wisselen. Daarnaast wil het platform de kennisontwikkeling op het gebied van zoet-zoutovergangen bevorderen en de doelstellingen en programmering van verschillende projecten op elkaar afstemmen', aldus Backx. 'Door onze krachten te bundelen kunnen we versnippering en dubbelingen voorkómen.'

De werkzaamheden van het platform bestaan uit het organiseren van bijeenkomsten, het uitbrengen van een zoet-zoutcourant en het onderhouden van een website. Backx: 'Het platform bestaat uit een groep enthousiaste mensen die afkomstig zijn van de ministeries van V&W en LNV, provincies, waterschappen, natuurbeschermingsorganisaties en de onderzoekswereld. De ledenlijst telt meer dan 150 namen.'

Dat het platform leeft, bevestigt de hoge opkomst op de platformdagen. Zij worden twee maal per jaar georganiseerd en trekken telkens zo'n zestig deelnemers. 'Het platform is bij uitstek een podium om elkaar te ontmoeten', vindt Backx. De leiding van het platform ligt bij het RIZA en RIKZ en bestaat uit mensen die in verschillende zoet-zoutprojecten en -programma's actief zijn. Zo kunnen zij het belang van zout-zouterstel op meerdere fronten behartigen. Zelf is Backx nauw betrokken bij de Kier in het Haringvliet, waar hij trekker is van de werkgroep 'Ecologie'.

Beleidsnotitie herstel zoet-zoutovergangen

Het platform heeft meegewerkt aan een interdepartementale beleidsnotitie die tot doel had te komen tot nationale prioriteitstelling voor het herstel van zoet-zoutovergangen. En met succes: het gedachtegoed is nu opgenomen in de Agenda Vitaal Platteland van het ministerie van LNV. De agenda geeft, in combinatie met het Meerjarenprogramma Vitaal Platteland, een overzicht van de inzet van de minis-

teries van LNV, VROM en V&W voor het platteland, onder andere rond het thema water. Daar hoort dus ook het herstel van zoet-zoutovergangen bij.

Backx: 'We hebben in de nota uitgangspunten gehanteerd die aansluiten op de beleidsdiscussies, zoals de koppeling met investeringen in veiligheid, het nastreven van samenhang tussen de Ecologische Hoofdstructuur en de Vogel- en Habitatrichtlijnen en het streven naar één zoet-zoutovergang per stroomgebied. De nota zet in op het behoud en versterken van de natuurlijkheid van bestaande overgangswateren, zoals de Eems en de Westerschelde, en op het herstel van verbindingen die zijn afgesloten in waterbekkens in Zeeland en de Zuid-Hollandse Delta, denk aan de Kier in het Haringvliet en aan het Volkerak. Ook het bevorderen van de aanleg van vispassages, al dan niet gecombineerd met een extra spuicapaciteit zoals in de Afsluitdijk, en de kwelderontwikkeling in Noord-Nederland staan op de agenda. Dit laatste wordt ook wel het ontwikkelen van de "gouden randen langs het Wad" genoemd.'

Noard-Fryslân Bûtendyks

Eén van de gouden randen langs het wad ligt in Friesland. Dit is het domein van It Fryske Gea, provinciale vereniging voor natuurbescherming. 'Als alles gaat zoals we hopen, is dit gebied straks één van de grootste aaneengesloten zoute kwelders van heel Europa', vertelt Henk de Vries, hoofd Planning en Onderzoek van It Fryske Gea. 'In het verleden zijn kwelders verdwenen doordat ze zijn ingepolderd achter veilige zeedijken. Maar ook is areaal kwelder afgenomen door de aanleg van zomerdijken, dat zijn lagere dijken die in buitendijks gebied zijn aangelegd om daar 's zomers landbouw te kunnen bedrijven. We komen steeds meer tot de ontdekking, ook internationaal gezien, dat kwelders een belangrijke natuurwaarde hebben. Ze herbergen verschillende soorten zeldzame planten, vormen een leefgebied voor vlinders, kleine zoogdieren en vogels en zijn als rust- en foerageergebied een onmisbare schakel in de route van trekvogels. Niet voor niets is het buitendijkse

gebied van de Waddenzeekust als kerngebied aangewezen in de Ecologische Hoofdstructuur. Daarom willen we graag de kwelders terug.'

Een groot deel van de kwelders kan worden hersteld door 'uitpoldering' van de zomerpolders. 'Dit gebeurt door de meest zeewaarts gelegen zomerdijk door te steken', verklaart De Vries. 'Het zeewater kan zo bij vloed het gebied achter de zomerdijk instromen, waardoor op de lange termijn weer kwelders zullen ontstaan. De uitpoldering gaat dus niet om ingrepen in de winterdijk; deze blijft onaangetoerd. De veiligheid van het land staat uiteraard voorop.'

Noarderleach

Er is nog weinig ervaring met kwelderontwikkeling door ontpolderingen. Daarom voert It Fryske Gea in het deelgebied de Noarderleach eerst een proef uit. Hier is 135 ha ingericht als proefgebied. De zomerdijk is op drie plekken doorgestoken, waardoor het water bij hoog tij de zomerpolders kan bereiken. De rechte sloten in deze polders zijn gedempt en vervangen door drie nieuwe slenken die door de polders slingeren. Ze zorgen voor extra variatie in het gebied door de hoogte- en stromingsverschillen. Bij regelmatige overstrooming van de polder zal het zeewater telkens een laagje slib achterlaten. Dit laagje vormt uiteindelijk de nieuwe kwelder. Het gebied wordt van maart tot oktober begraasd door koeien en paarden. Als de vloed opkomt, kunnen deze beesten zich terugtrekken naar een verder landinwaarts gelegen tweede zomerdijk of op zogenaamde dobben, veedrinkplaatsen die door een kade zijn omgeven en die in verbinding staan met de tweede zomerdijk.

It Fryske Gea volgt nauwlettend welke veranderingen er optreden na het doorsteken van de zomerdijk in 2001. De Vries: 'Dit doen wij niet alleen. Wij hebben hulp van instanties zoals Alterra, de Rijksuniversiteit Groningen en een adviesbureau, en van vrijwilligers die bijvoorbeeld de vogeltellingen voor hun rekening nemen. We onderzoeken verschillende veranderingen, zoals de mate van opslibbing. Daarnaast meten we hoe snel de bodem verzilt. Verder monitoren we de vegetatie en de vogelstand en gaan we na wat de invloed van begrazing is op de vestiging, het voorkomen en de diversiteit van de vegetatie.'

Resultaten

Hoewel de eindresultaten van het onderzoek op zijn vroegst in 2006 worden verwacht, zijn er nu al enkele conclusies te trekken. 'De ecologische schok direct na het doorsteken van de zomerdijk viel mee', meent De Vries. 'Er was een geleidelijke overgang van de zoete naar de zoute situatie. Maar nu ontwikkelt het gebied zich duidelijk tot een zoute kwelder, getuige de vestiging van zeekraal en zeeaster.' Niet alleen bij de vegetatie zijn veranderingen waargenomen. 'Er is ook een duidelijke verandering gevonden in de vogelpopulatie', vertelt De Vries. 'Het jaar na het doorsteken van de zomerdijken waren er in het proefgebied minder broedende vogelsoorten zoals de Kievit en de kluut. Maar in 2003 was er al weer een toename te zien van scholeksters, kluten en veldleeuweriken. In de winter zijn er vooral veel brandganzen en rotganzen.' Beide ganzensoorten zijn rodelijstsoorten en Habitatrichtlijnssoorten.

'De hoeveelheid brandganzen die we hier tellen, maakt eenderde deel uit van de wereldpopulatie. Dat leverde trouwens wel vraagtekens op bij de landbouwers, die bang waren dat de druk van de ganzen op hun gewassen zou toenemen. Gelukkig zien we dat niet gebeuren, doordat er voldoende alternatieve begrazingsmogelijkheden in het natuurgebied zijn. Maar deze alternatieven zijn wel een belangrijke voorwaarde. Daarom kunnen we nu al concluderen dat we het gebied in kleine delen moeten verkwelleren en het ene gebied pas moeten ontpolderen als het andere klaar is.'

Deelname aan het Platform zoet-zouterstel is voor De Vries vanzelfsprekend. Hij deelt de resultaten van zijn project graag met belangstellenden. 'Je inspireert en stimuleert elkaar daarmee' is zijn devies.

Prioritering op stroomgebiedsniveau

Backx kijkt tevreden terug op de bereikte resultaten van het Platform Herstel zoet-zoutovergangen. Het onderwerp leeft duidelijk en wint aan belang. Het opnemen van het gedachtegoed van het platform in de Agenda Vitaal Platteland getuigt daarvan. Hoewel het Meerjarenprogramma Vitaal Platteland nog moet worden uitgewerkt, is het gezamenlijk opstellen van programma's een belangrijke stap voorwaarts. Backx vindt het niet alleen logisch, maar ook noodzakelijk. 'We moeten meer denken in termen van stroomgebieden. Het herstel van zoet-zoutovergangen maakt steeds meer integraal onderdeel uit van alle andere herstelmaatregelen, zoals het aanleggen van vistrappen of het hermeanderen van beken. Op stroomgebiedsniveau moet dan ook de afweging worden gemaakt welke ingreep het beste kan plaatsvinden, in overleg met alle betrokkenen.'

KT

MEER INFORMATIE:

Joost Backx, RIZA, j.backx@riza.rws.minvenw.nl, tel. (0320) 297 364
Henk de Vries, It Fryske Gea, h.j.de.vries@fryskegea.nl, tel. (0512) 381 448
www.zoetzout.nl